

TÁVOL ÉS MÉGIS KÖZEL

BEVEZETŐ A *FORDULAT* 16. SZÁMÁHOZ

A *Fordulat* 16. számában teret és időt kitágítva hozzuk közel az Olvasót távolinak tűnő tájakhoz, és idézzük meg a 18. század legismertebb közgazdászának nem is oly poros gondolatait.

Fekete-Afrika egy olyan kísérleti terep, ahol a fejlesztéspolitikai laborokban kikevert gazdasági és politikai szerkezetváltást célzó ajánlásokat a valóságban is ki lehet próbálni. Az afrikai kontinens felvirágzása ugyan még várta magára, de a kilencvenes évek strukturális kiigazítási programjai (SKP) számos lehetséges tévedésre fényt derítettek már. Amellett, hogy az SKP-kat sokszor a helyi kontextus figyelmen kívül hagyásával dolgozták ki, kiderült például, hogy az afrikai nemzeti kormányok sokszor nem voltak megbízható partnerei a külföldi szakértőknek: ezek egyik következményeképp sok esetben a mai napig valós, és társadalmilag elfogadott funkcióval nem rendelkező intézményrendszerrel és magas tranzakciós költséggel kell számolnia annak, aki pénzt fektet egy-egy afrikai országba. Hasonlóképpen „járnak” a jobb módú helyiek is – hogy a sokat emlegetett szegényekről ne is beszéljünk –, hiszen működő közigazgatási rendszer nélkül sem az ingatlan, sem az üzlet nincs biztonságban, és így lehetetlen hosszú távra tervezni. Azonban az afropesszimizmus hosszú évtizede után a kétezres évek közepén megjelentek az afrikai kontinens korábbi fejlesztéspolitikai paradigmáit megkérdőjelező, az endogén társadalmi folyamatokat előtérbe helyező megközelítések. Ezek alapján megállapítható: megéri értékvizsgálatokat végezni az afrikai kontinensen.

Palatitz András bevezető esszéjében Hernando de Soto perui közgazdász alvótőke-elméletével foglalkozik. Annak ellenére, hogy a koncepció a kétezres évek elején számtalan közgazdászt foglalkoztatott, a fejlesztéspolitikusok körében inflálódott a jelentősége, mivel az alvó tőke felélesztése érdekében megindított kísérletek kudarcot vallottak. Ma már bizonyosnak tűnik, hogy a kudarcot elsősorban a fejlesztések azon premiszája okozta, amely a fejlettséget adottságnak tekinti. A tőke felszabadításához az afrikai országok hitelrendszereinek beindítására lenne szükség. Ez talán eretnek gondolatnak tűnik a hitelválság évek óta fodrozódó hullámai közben, de szem előtt kell tartani, hogy az afrikai országok esetében ez nem a bonyolult pénzügyi eszközök elterjedését, hanem a hitelrendszer alapjainak megteremtését jelentené: rendezett tulajdonviszonyokat.

Michelle D'Arcy fantáziáját a kétezres évek második legfelkapottabb afrikai fejlesztéspolitikával kapcsolatos területe, az adózás mozgatta meg. A szerző három kortárs elméletet jár körbe: az adó-ellentételezés, a nemzeti politikai közösség és az összehasonlító bánásmód adófizetési hajlandóságra gyakorolt szerepét. Közvélemény-kutatási adatokat felhasználva megállapítható, hogy a legnagyobb magyarázóerővel az összehasonlító bánásmód elmélete rendelkezik. Ez alapján kijelenthető, hogy az állam és polgárai közötti vertikális, és az állampolgárok közötti horizontális kapcsolatrendszeren kívül az állampolgár saját csoportjának a társadalomban elfoglalt relatív helyzete a legjelentősebb tényező.

Az állam és az állampolgár viszonyát vizsgálja az alvó tőke és az összehasonlító bánásmód elméletéhez is kiváló szociográfiai alapot nyújtó tanulmányában Carolyn Logan, az Afrobarometer-kutatások helyettes vezetője. A hatalomért és az erőforrások feletti ellenőrzésért folytatott harcnak jelentős irodalma van, de az értékvizsgálatok nélkül ezek nagyrészt elefántcsonttoronyokban kieszelt elméleti magyarázatoknak tűnhetnek. A tanulmány fontos következtetése, hogy az afrikai városokban és vidéken a központi kormánynál nagyobb társadalmi támogatottságot élvező tradicionális vezetők szerepe nem ellentétes a kilencvenes évek liberáldemokrácia-projektjével: „nincsen egyértelmű ellentét a tradicionális vezető támogatása, illetve az elkötelezett és aktív demokrata lét között”.

Az Afrobarometer-kutatások politológiai és közgazdasági felhasználása volt a célja Bratton, Mattes és Gyimah-Boadi szintetizáló művének is, amelyről Radó Márta recenziója számol be. A szakértői vélemények helyett a közvéleményre épülő elemzés ebben az esetben is előremutató lehet. Az afropesszimizmus hosszú évtizede után észre kell vennünk, hogy az a fejlesztéspolitika, amely nem kalkulál az állampolgárok igényeivel, kudarcra van ítélve. A demokrácia keresleti és kínálati görbéjének metszéspontja ebből a szempontból kitűnő kiindulóponttal szolgálhat még a legelrugaskodottabb teoretikusok számára is.

Az Afrika és Európa közti kapcsolatok kevésbé ismert dimenziójára vetít fényt Udvari Beáta írása. Az elmaradott országok fejlesztésében egyre nagyobb szerepet játszik az országok nemzetközi kereskedelmi szerepének erősítése: az e célból létrehozott Aid for Trade programot elemzi a tanulmány, amely többek között megállapítja, hogy bár az afrikai országok a fő kedvezményezettek, többnyire mégis a magasabb, és nem a legkevesebb jövedelemmel rendelkező országok jelentik a program elsődleges célcsoportját.

A *Fordulat* új száma Afrika mellett egy további kontinensre is elkalauzolja az olvasót. Soltész Béla írásában azt a sajátos latin-amerikai integrációs folyamatot elemzi, amely minőségi helyett mennyiségi irányt vett: egyetlen elmélyülő integrációs szervezet helyett tíz befejezetlen integrációs projekt létezik egymással párhuzamosan. Ennek okai a gazdasági komplementaritás alacsony fokában, az elnöki rendszerek sajátosságaiban, a történelmi eredetű államközi feszültségekben és a fizikai infrastruktúra hiányában keresendők, holott minden egyes sikeres projekt alapfeltétele lenne, hogy a demokratikus deficit ne súlyosbodjon sem az egyes tagállamokon belül, sem az integráció intézmény-rendszerében.

És ha már közel hoztuk a távolit, jelenjen meg új köntösben a régi is! Adam Smith gondolatait olvasni ma gyökeresen másként kell, mint ahogy azt eddig tettük. A gazdasági válság nyomán kibontakozó viták visszanyúltak a liberalizmusához, a klasszikus iskolához és Adam Smith írásaihoz, de szerzőink ennél tovább mennek: lefejtik a politikai gazdaságtan

atyjáról az önérdékkövetésen alapuló kapitalista társadalom és gazdaság prófétájának mázát, felvázolják liberalizmusának határait, és elegánsan alkalmazzák elméleteit a mai világgazdaság magyarázatakor.

Jonathan B. Wight *Saving Adam Smith* című könyve, melyet Janzsó Péter írásából ismerhetünk meg, hús-vér valójában kínálja fel számunkra az 1990-es évek USA-jában reinkarnálódott főhőst. A teljes karaktertisztítás és a mai korba helyezett cselekmény révén az idézetek élővé válnak, élénk tárul az eredeti smithi morálfilozófia és közgazdaságtan. Janzsó optimistán zárja írását: „Ha a modern közgazdaságtan a régóta várt új paradigma »corpusában« egyszer újjászületik, akkor az »atyának« abban a bizonyos »szülőszobában« feltétlenül ott van a helye”.

Gerőcs Tamás Giovanni Arrighi utolsó nagy művét, az *Adam Smith in Beijing* című könyvet helyezi igazi politikai gazdaságtani kontextusba. A mű az európai tőkés fejlődés történetét a kínai, nem kapitalista fejlődéssel hasonlítja össze, teszi ezt méghozzá komparatív társadalomtörténeti módszertannal. A recenzens konklúziója markáns: „...a legújabb kori kínai felhalmozás egyelőre több hasonlóságot mutat a 19. század eleji brit ipari korszak felhalmozásával [...], mint a 16. századi Csing-reformokkal [...], ez pedig nem Adam Smith álmának pekingi beteljesülése, hanem Marx rémálma felé vezet a világot”.

Így válik e szám végigolvasásával a távoli közelivé, a halott élővé, a régi az új építőkövévé.

Mészáros Ádám és Palatitz András
(a *Fordulat* 16. számának társszerkesztője)